

5. Парламентаризм в Україні: теорія та практика : матеріали міжнар. наук.- практ. конф. Київ : Книга, 2001. 660 с.
6. Судові, правоохоронні, контрольно-наглядові та правозахисні органи України : підручник. МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. С. Гусарова. Харків, 2020. 508 с.
7. Корнієнко П. Співвідношення понять і практики здійснення правоохоронної та правозахисної діяльності в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 3. С. 60–63.
8. Memorandum of Understanding for the Ukrainian Anti-Corruption Initiative. *The European Bank for Reconstruction and Development*. 2014. URL: <http://www.ebrd.com/downloads/news/mou-ukraine-aci.pdf>
9. Червякова О. Адміністративно-правове забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Класичний приватний університет. Харків, 2018. 226 с.
10. Шкурат М., Мурашкіна Н. Аналіз ефективності діяльності ради бізнес-омбудсмена в Україні як каталізатора ефективного діалогу українського підприємництва та державних структур. *Економіка і організація управління*. 2020. № 3 (39). С. 180–191.
11. Деякі питання Державної регуляторної служби України: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.12.2014 № 724. Із змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 742 від 12.08.2020. *Урядовий кур'єр*. 2015. № 2.
12. Стратегія Державної регуляторної служби України. *Державна регуляторна служба України*. 2021. URL: <http://www.drs.gov.ua/press-room/strategiya-derzhavnoyi-regulyatornoyi-sluzhby-ukrayiny/>

УДК 342.951

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2021.5.2.20>

РЕЗНІЧЕНКО В.О.

ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ІНСТРУМЕНТІВ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

THE CONCEPT AND CLASSIFICATION OF TOOLS OF PUBLIC ADMINISTRATION OF HIGHER EDUCATION IN UKRAINE

У статті сформовано поняття та класифікація інструментів публічного адміністрування забезпечення вищої освіти в Україні. Визначено, що у системі вищої освіти існує низка проблем, які разом із суттєвими зовнішніми та внутрішніми викликами створюють ризики та негативно впливають на можливості розвитку. Забезпечення вищої освіти в Україні є однією із цілей реформування на шляху до інтеграції у Європейський простір вищої освіти та Європейський дослідницький простір. Визначено, що суб'єкти загальної та спеціальної публічної адміністрації спрямовують всі свої дії на забезпечення вищої освіти в Україні. Надано авторське визначення поняття «інструменти публічного адміністрування забезпечення вищої освіти в Україні». З'ясовано, що адміністративно-правове забезпечення можна визначити як регламентовану законодавством діяльність суб'єктів публічної адміністрації, яка спрямована на захист прав, свобод та законних інтересів осіб, суспільства та держави загалом. Зроблено висновок, що інструменти публічного адміністрування забезпечення вищої освіти в Україні – це зовнішня форма дій суб'єктів публічної адміністрації (Верховна Рада України, Президент України,

© РЕЗНІЧЕНКО В.О. – кандидат юридичних наук, докторант (Науково-дослідний інститут публічного права)

Кабінет Міністрів України, Міністерство освіти та науки України, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, Державна служба якості освіти України, Український центр оцінювання якості освіти), які спрямовані на забезпечення реалізації конституційного права на освіту (як для громадян України, так і для іноземців, біженців). Вважаємо, що діяльність суб'єктів публічної адміністрації у сфері забезпечення вищої освіти в Україні здійснюється за допомогою таких інструментів публічного адміністрування: 1) нормативно-правові акти у сфері забезпечення вищої освіти в Україні; 2) адміністративні акти у сфері забезпечення вищої освіти в Україні; 3) адміністративні договори з метою координативної дії суб'єктів публічної адміністрації у сфері забезпечення вищої освіти в Україні; 4) плани щодо проведення реформування вищої освіти в Україні; 5) фактичні дії суб'єктів публічного адміністрування з метою забезпечення реалізації конституційного права на освіту.

Ключові слова: адміністративно-правове забезпечення, вища освіта, забезпечення, заклад вищої освіти, публічне адміністрування, суб'єкти публічної адміністрації.

The concept and classification of tools of public administration of higher education in Ukraine are formed in the article. It is determined that there are a number of problems in the higher education system, which together with significant external and internal challenges create risks and negatively affect development opportunities. Ensuring higher education in Ukraine is one of the goals of reform towards integration into the European Higher Education Area and the European Research Area. It is determined that the subjects of general and special public administration direct all their actions in the direction of providing higher education in Ukraine. The author's definition of the concepts "tools of public administration of higher education in Ukraine" is given. It was found that administrative and legal support can be defined as a statutory activity of public administration, which is aimed at protecting the rights, freedoms and legitimate interests of individuals, society and the state as a whole. It is concluded that the tools of public administration of higher education in Ukraine are the external form of action of public administration entities (Verkhovna Rada of Ukraine, President of Ukraine, Cabinet of Ministers of Ukraine, Ministry of Education and Science of Ukraine, National Agency for Quality Assurance in Higher Education, Civil Service quality of education of Ukraine, Ukrainian Center for Educational Quality Assessment), which are aimed at ensuring the implementation of the constitutional right to education (both for citizens of Ukraine and for foreigners, refugees). We believe that the activities of public administration entities in the field of higher education in Ukraine are carried out with the help of the following tools of public administration: 1) regulations in the field of higher education in Ukraine; 2) administrative acts in the field of higher education in Ukraine; 3) administrative agreements in order to coordinate the actions of public administration entities in the field of higher education in Ukraine; 4) plans to reform higher education in Ukraine; 5) actual actions of subjects of public administration in order to ensure the implementation of the constitutional right to education.

Key words: administrative and legal support, higher education, provision, institution of higher education, public administration, subjects of public administration.

Актуальність теми. У теорії і практиці адміністративного права провідне місце займає категорія інструментів публічного адміністрування. Не є винятковою і сфера забезпечення вищої освіти в Україні.

Стратегією розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки визначено, що у системі вищої освіти існує низка проблем, які разом із суттєвими зовнішніми та внутрішніми викликами створюють ризики та негативно впливають на можливості розвитку. Зокрема, рівень автономії ЗВО (далі – заклад вищої освіти) залишається незадовільним, рівень автономії ЗВО залишається незадовільним, рівень автономії ЗВО залишається незадовільним, рівень автономії ЗВО залишається незадовільним, невідповідність навичок випускників ЗВО потребам роботодавців, низьке та неефективне фінансове забезпечення вищої освіти, низький престиж праці викладача, втрата кадрового потенціалу, низький престиж праці викладача, втрата кадрового потенціалу [1].

На основі зазначеного видно, що багато проблем в сфері вищої освіти пов'язані з недосконалою системою публічного адміністрування, саме цим і зумовлена актуальність дослідження поняття та класифікація інструментів публічного адміністрування забезпечення вищої освіти в Україні.

Теоретична основа дослідження. Інструменти публічного адміністрування досліджували такі вчені, як В. Авер'янов, К. Афанас'єв, О. Бандурка, В. Бевзенко, Ю. Битяк, К. Булатов, Н. Галіцина, В. Галушко, І. Голосніченко, Е. Демський, О. Джафарова, М. Ковалів, Л. Кожура, І. Коліушко, Т. Коломoeць, В. Колпаков, Р. Куйбіда, В. Курило, М. Логвиненко, Р. Мельник, О. Нікітенко, О. Остапенко, І. Патерило, О. Правоторова, Л. Рогач, А. Сачаво, В. Тимошук, М. Тищенко, О. Угровецький, В. Хатуєв, В. Шаповал та інші.

Виклад основного матеріалу. До використання поняття «публічне адміністрування» в українському правовому середовищі ми прийшли не так давно, проте його застосування прослідковується в актах органів державної влади. Так, в Указі Президента України «Про стратегію сталого розвитку „Україна – 2020”» визначено, що нагальними є питання приведення державних та урядових інституцій у відповідність до нової політичної системи та європейських стандартів публічного адміністрування [2].

Провідні українські вчені приєдналися до глибокого правового аналізу. Наприклад, О. Кузьменко зауважила, що публічне адміністрування є діяльністю публічної адміністрації щодо задоволення загальних публічних інтересів соціуму [3, с. 24]. Це визначення є досить поширеним та лаконічним.

На думку В. Корженка, Н. Мельтюхової, публічне адміністрування здійснюють органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, інші суб'єкти, які відповідно до законодавчих чи договірних повноважень забезпечують виконання законів та діють у публічних інтересах [4, с. 28]. У цьому визначенні більше уваги приділено публічно-правовому характеру публічного адміністрування.

В. Колпаков вважає, що публічне адміністрування – це діяльність суб'єкта публічної адміністрації, що спрямована на виконання владних повноважень публічного змісту і яка використовує засоби управління, надання адміністративних послуг, участь у відносинах відповідальності суб'єктів публічної адміністрації, застосування заходів впливу за порушення правил, встановлених публічною адміністрацією [5]. У цьому визначенні професор більше уваги звертає на характер діяльності, яка входить, на його думку, до розуміння досліджуваного нами поняття.

Інші ж вчені виходять із обсягу повноважень, якими наділені суб'єкти публічного адміністрування, та визначають його як цілеспрямовану взаємодію публічних адміністрацій з юридичними і фізичними особами щодо забезпечення реалізації законів та виконання основних функцій: орієнтуючого планування, яке визначає бажані напрями розвитку, створення правових, економічних та інших умов для реалізації інтересів учасників взаємодії, розподілу праці, кооперування та координування діяльності, а також моніторинг результатів [6, с. 77–78].

Свою чергою Т. Семенчук пропонує розглядати публічне адміністрування з позиції механізму, який забезпечує надання суспільству послуг щодо законодавства, а також реалізує політику, яку втілюють державні службовці, які стали народними обранцями за волевиявлення народу на виборах у всіх напрямках її прояву [7]. Тобто публічне адміністрування – це реалізація волі народу під час здійснення державної політики у відповідній сфері, у тому числі у сфері забезпечення вищої освіти в Україні.

Н. Мельтюхова визначає публічне адміністрування як цілеспрямовану взаємодію публічних адміністрацій з юридичними і фізичними особами щодо забезпечення реалізації законів та виконання основних функцій: орієнтованого планування, яке визначає бажані напрями розвитку, створення правових, економічних та інших умов для реалізації інтересів учасників взаємодії, розподілу праці, кооперування та координування діяльності, а також моніторинг результатів [8, с. 77–78]. Вчена зауважує, що публічне адміністрування існує з метою виконання основних функцій держави.

Досить цікаве зауваження зробили автори посібника «Публічне адміністрування», що останніми роками поняття «публічне адміністрування» набуло широкого значення та передбачає надання адміністративних послуг європейського рівня шляхом упровадження в практику діяльності принципів демократичного управління [9, с. 5]. Ось чому багато вчених акцентували увагу на участі суспільства у різних формах демократії під час здійснення державної політики у відповідній сфері.

У науковій літературі, визначаючи публічне управління як явище складне і багатогранне, більшість учених вказують на те, що не існує сталого, вичерпного та загальновизнаного формулювання визначення публічного управління. До визначення публічного управління швидше підходять із позиції реального змісту діяльності або форм, яких воно набуває і в яких діє [10, с. 65].

Отже, публічне адміністрування – це діяльність суб'єктів публічної адміністрації, спрямована на виконання функцій держави на основі чинного законодавства.

Також ми хотіли б звернути увагу і на поняття «забезпечення». Так, Словник української мови тарактує це поняття таким чином: забезпечувати – постачати щось у достатній кількості, задовольняти кого-, що-небудь у якихось потребах або створювати надійні умови для здійснення чого-небудь; гарантувати щось [11].

Великий тлумачний словник сучасної мови розглядає поняття «забезпечення» як дію за значенням забезпечити [12].

В. Даль визначав поняття «забезпечувати» як «надати все необхідне» [13, с. 577].

Таким чином, зауважимо, що поняття «забезпечення» стосується здійснення певної діяльності, яка спрямована на створення належних умов функціонування будь-чого чи будь-кого.

Водночас у юридичній літературі під поняттям «правове забезпечення» науковці розуміють цілеспрямовану дію на поведінку людей і суспільні відносини за допомогою правових (юридичних) засобів [14, с. 327; 15, с. 160; 16, с. 392].

На думку В.А. Ліпкана, під правовим забезпеченням слід розуміти утворення і підтримку в необхідних межах конструктивних організаційно-функціональних характеристик систем управління за допомогою впливу та упорядкування всього арсеналу юридичних засобів (норм права, правовідносин, прав і обов'язків, актів тощо) [17, с. 520].

Розглянемо більш детально це поняття із позиції адміністративно-правової науки. Так, О.М. Гумін та Є.В. Пряхін вважають, що досліджуване нами поняття можна розглядати у широкому та вузькому розуміннях. У широкому розумінні поняття «адміністративно-правове забезпечення» передбачає упорядкування суспільних відносин уповноваженими на те державою органами, їх юридичне закріплення за допомогою правових норм, охорону, реалізацію і розвиток. Своєю чергою вузьке визначення адміністративно-правового забезпечення, на думку вчених, змінюватиметься залежно від того, про які суспільні відносини буде вестися мова. У структурі адміністративно-правового забезпечення вчені виділяють такі елементи: 1) об'єкт адміністративно-правового забезпечення; 2) суб'єкт адміністративно-правового забезпечення; 3) норми права (норми адміністративного права); 4) адміністративно-правові відносини та їх зміст; 5) гарантії, заходи, засоби, форми та методи адміністративно-правового забезпечення [18, с. 48–49].

А.В. Філіпов адміністративно-правове забезпечення безпеки цивільної авіації розглядає як механізм адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у сфері забезпечення безпеки цивільної авіації в Україні, що включає в себе норми права, правовідносини, процес реалізації зазначених правових норм через визначені в цих нормах форми і методи адміністративно-правового забезпечення безпеки цивільної авіації [19, с. 10–11].

О.М. Дручек характеризує поняття адміністративно-правового забезпечення прав і свобод й інтересів дітей органами внутрішніх справ України як здійснюваний ними в межах визначеної законом компетенції за допомогою спеціального механізму вплив на суспільні відносини з метою захисту, охорони, відновлення прав, свобод та інтересів дитини, а також профілактики та припинення їх порушень [20, с. 127].

І.О. Ієрусалімова, досліджуючи адміністративно-правове забезпечення прав і свобод людини та громадянина, звертає увагу на те, що адміністративно-правове забезпечення насамперед передбачає регулювання за допомогою норм адміністративного права суспільних відносин, що виникають в процесі реалізації прав і свобод людини та громадянина, вплив на них за допомогою передбачених у законодавстві елементів [21, с. 83].

Таким чином, базуючись на вищевикладеному, адміністративно-правове забезпечення можна визначити як регламентовану законодавством діяльність суб'єктів публічної адміністрації, яка спрямована на захист прав, свобод та законних інтересів осіб, суспільства та держави загалом.

У теорії адміністративного права зазначається, що інструменти публічного адміністрування характеризуються такими ознаками: є зовнішнім виразом форми адміністративної діяльності публічної адміністрації; віддзеркалюють правову динаміку (адміністративну діяльність) публічного адміністрування; залежать від змісту компетенцій суб'єктів публічної адміністрації; зумовлені реалізацією адміністративних обов'язків суб'єктів публічної адміністрації та здійснюються винятково шляхом реалізації їх адміністративних прав; їх вибір зумовлюється специфікою поставленої мети щодо певного об'єкта публічного впливу, що встановлює найкращий ефективний варіант діяльності. Загалом інструмент публічного адміністрування – це зовнішній вираз однорідних за своїм характером і правовою природою груп адміністративних дій суб'єктів

публічної адміністрації, реалізований у межах відповідності визначеної законом компетенції меті досягнення бажаного публічного результату [22, с. 143].

Забезпечення вищої освіти в Україні є однією із цілей реформування на шляху до інтеграції у Європейський простір вищої освіти та Європейський дослідницький простір. Саме тому суб'єкти загальної (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України) та спеціальної публічної адміністрації (Міністерство освіти та науки України, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, Державна служба якості освіти України, Український центр оцінювання якості освіти та самі ЗВО) спрямовують всі свої дії у цьому напрямку, а тому відповідним чином їхні дії знаходять певну форму прояву.

С.В. Діденко, досліджуючи механізм адміністративно-правового забезпечення обігу та застосування зброї в Україні, пропонує розглянути його через призму механізму правового регулювання та брати його за основу, оскільки, на думку вченого, він є однією з провідних категорій адміністративного права, за допомогою якої здійснюється ефективний вплив на поведінку суб'єктів права, та має суміжні до виконання завдання поряд із категорією правового забезпечення. До його складових елементів автор зараховує: 1) норми права різного призначення; 2) акти застосування права і діяльність організацій та посадових осіб із втілення їх у життя (форми та методи); 3) принципи адміністративного права; 4) тлумачення адміністративних приписів у цій сфері як процес доведення та уточнення їх змісту; 5) адміністративно-правові відносини, які базуються на адміністративно-правових нормах та виникають і здійснюються на їх основі; 6) адміністративно-правовий статус суб'єктів публічної адміністрації, що здійснюють адміністративно-правове забезпечення обігу та застосування зброї; 7) адміністративно-правові режими, зокрема обігу зброї на території України, ліцензування тощо; 8) адміністративні процедури діяльності суб'єктів публічної адміністрації у сфері забезпечення обігу та застосування зброї [23, с. 467].

В.К. Колпаков, використовуючи термін «публічне адміністрування», виділяє таку класифікацію інструментів публічного адміністрування: встановлення форм права (видання нормативних актів управління, адміністративна правотворчість); застосування норм права (видання ненормативних актів управління, індивідуальних актів управління, актів застосування норм права, адміністративне розпорядництво); укладання адміністративних договорів, здійснення реєстраційних та інших юридично значущих дій; провадження організаційних дій; виконання матеріально-технічних операцій [24, с. 212–213].

З огляду на вищевикладене та погоджуючись із думками провідних адміністративістів, ми відносимо до інструментів публічного адміністрування: 1) нормативні акти; 2) адміністративні акти; 3) адміністративні договори як інструмент публічного адміністрування; 4) плани як інструменти публічного адміністрування; 5) фактичні дії як інструменти публічного адміністрування [22, с. 144].

Висновки. На основі проведеного дослідження ми визначаємо, що інструменти публічного адміністрування забезпечення вищої освіти в Україні – це зовнішня форма дій суб'єктів публічної адміністрації (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Міністерство освіти та науки України, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, Державна служба якості освіти України, Український центр оцінювання якості освіти та самі ЗВО), які спрямовані на забезпечення реалізації конституційного права на освіту (як для громадян України, так і для іноземців, біженців).

Вважаємо, що діяльність суб'єктів публічної адміністрації у сфері забезпечення вищої освіти в Україні здійснюється за допомогою таких інструментів публічного адміністрування: 1) нормативно-правові акти у сфері забезпечення вищої освіти в Україні; 2) адміністративні акти у сфері забезпечення вищої освіти в Україні; 3) адміністративні договори, спрямовані на координацію дій суб'єктів публічної адміністрації у сфері забезпечення вищої освіти в Україні; 4) плани щодо проведення реформування вищої освіти в Україні; 5) фактичні дії суб'єктів публічного адміністрування з метою забезпечення реалізації конституційного права на освіту.

Список використаних джерел:

1. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf>.
2. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
3. Кузьменко О.В. Правова детермінація поняття «публічне адміністрування». *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2009. № 3. С. 20–24.

4. Публічне адміністрування в Україні : навч. посіб. / В.Б. Дзюндзюк, О.Б. Коротич, Н.М. Мельтюхова та ін. ; [за заг. ред. В.В. Корженка, Н.М. Мельтюхової]. Харків : Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2011. 256 с.
5. Колпаков В.К. Адміністративно-правові відносини: поняття і види. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2013. № 1. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2013/ukr/Kolpakov.pdf.
6. Європеїзація публічного адміністрування в Україні в контексті європейської інтеграції : матеріали наук.-практ. конф. 17 груд. 2009 р., м. Дніпропетровськ / за заг. ред. Л.Л. Прокопенка. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2009. 224 с.
7. Кузьменко О.В. Правова детермінація поняття «публічне адміністрування». *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2009. № 3. С. 20–24. с. 388.
8. Мельтюхова Н.М. Становлення і розвиток публічної адміністрації в Україні. Європеїзація публічного адміністрування в Україні в контексті європейської інтеграції : матеріали наук.-практ. конф. 17 груд. 2009 р., м. Дніпропетровськ / за заг. ред. Л.Л. Прокопенка. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2009. С. 77–78.
9. Ястремська О.М., Мажник Л.О. Публічне адміністрування : навч. посіб. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. 132 с.
10. Козак В. І. Публічне управління в системі координат української державності. Ефективність державного управління. Львів, 2015. Вип. 44 (1). С. 64–70.
11. Словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/>.
12. Великий тлумачний словник сучасної мови. URL: <https://slovyk.me/dict/vts/%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F>.
13. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4 т. Москва: Русский язык, 1980. Т. 4 688 с.
14. Загальна теорія держави і права: підручник / М.В. Цвік, В.Д. Ткаченко, Л.Л. Богачова, О.В. Петришин, С.М. Олейников; за ред. М.В. Цвіка. Харків : Право, 2002. 432 с.
15. Олійник А.Ю., Гусарев С.Д., Слюсаренко О.Л. Теорія держави і права: навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 176 с.
16. Лазур Я.В. Поняття, сутність та елементи адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод громадян у державному управлінні. *Форум права*. Харків, 2009. № 3. С. 392–398.
17. Шкребець Є.Ф. Адвокатура України: адміністративно-правове забезпечення діяльності на сучасному етапі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2016. 220 с.
18. Гумін О.М., Пряхін Є.В. Адміністративно-правове забезпечення: поняття та структура. *Наше право*. Харків, 2014. № 4. С. 46–50.
19. Філіппов А.В. Адміністративно-правове забезпечення безпеки цивільної авіації в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2010. 19 с.
20. Дручек О.М. Поняття адміністративно-правового забезпечення прав, свобод та інтересів дитини органами внутрішніх справ України. *Форум права*. 2013. № 2. С. 123–128.
21. Іерусалімова І.О. Механізм адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2006. 205 с.
22. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / Галунько В., Діхтєвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Видання друге. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 520 с.
23. Діденко С.В. Поняття та елементи механізму адміністративно-правового забезпечення обігу та застосування зброї в Україні. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. Одеса, 2015. С. 463–469.
24. Колпаков В.К. Адміністративне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 1999. 736 с.